

KONFERANS RAPORU

Değişen Küresel Düzen ve Şark Bölgesi Üzerindeki Yansımaları

(Bu metin İngilizce orijinal versiyonundan tercüme edilmiştir.)

Birçok köklü gelişmenin sonucunda küresel düzen önemli bir dönüşüm sürecinden geçiyor. Batı dışındaki küresel güçler, Çin ve Rusya, farklı stratejiler aracılığıyla çeşitli bölgelerde etkilerini derinleştiriyorlar. Ayrıca, COVID-19 pandemisi kaynaklı siyasi ve ekonomik sorunlar, Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik işgalinin etkisiyle daha da karmaşık bir hâle geldi. Bu dramatik değişimler, çok kutuplu bir dünya düzeninin ortaya çıkmasını beklememize neden olmakta.

Küresel güçler arasındaki yoğun çatışma, bölgesel siyaseti birçok yönden yeniden şekillendiriyor. Bir yandan, Şark bölgesindeki birçok ülke küresel güçlerin rekabetinden kaynaklanan boşluğu değerlendirerek etkilerini ve bölgesel hegemonyalarını artırmak için bir arayış içindeler. Öte yandan, dünya siyaseti Soğuk Savaş benzeri bir kutuplaşmaya yaklaşıırken, bağımsız bir yol izlemek Şark bölgesel güçleri için çok zorlu hâle gelmiş durumda. Bunun yanında bölge, bu çatışmada taraf seçme baskısı altında. Bu nedenle, Şark bölgesi ülkeleri birçok tehdit ve belirsizlik ortasında geleceklerini belirleme ihtiyacındalar. Son derece önemli bir jeopolitik konuma sahip bir bölgede, siyasi istikrarı ve ekonomik kalkınmayı sürdürmek kolay bir girişim olmayacaktır.

Bu bağlamda, 3-4 Haziran 2023 tarihlerinde Al Sharq Stratejik Araştırmalar Merkezi tarafından İstanbul, Türkiye'de bir konferans düzenlendi. Bu konferans, pek çok uzman, araştırmacı ve politika yapıcıyı bir araya getirerek aşağıdaki konular üzerinde tartışmaları teşvik etmeyi amaçladı:

- Değişen Küresel Düzeni Anlamlandırmak
- Mevcut Küresel Ekonomik Krizin Nedenleri ve Sonuçları
- Ortadoğu'daki Çok Kutupluluğun Hassas Dengesi
- Bölgesel ve Uluslararası Düzenin Dönüşümü ve Arap-İsrail Çatışması Üzerindeki Etkisi
- Büyük Güçler Arasındaki Rekabetin Afrika Üzerindeki Yansımaları
- Değişen Uluslararası Düzen İçinde Güney Asya'nın İkilemi

Bu rapor, 2 gün boyunca süren konferansta konuşmacılar ve katılımcılar tarafından dile getirilen tartışmaların bir özetidir ve doğrudan kimin ne dediği hakkında bir referans içermemektedir.

Değişen Küresel Düzeni Anlamlandırmak

Küresel düzen nereye evriliyor? Değişen küresel düzenin özellikleri nelerdir? Şark bölgesi ülkeleri, uluslararası düzenin değişiminden nasıl faydalanabilir? Şark bölgesi yeni küresel düzene nasıl katkıda bulunabilir?

Bu başlangıç soruları, Şark bölgesinin mevcut konumunu ve ortaya çıkan küresel düzende olası rolünü belirlemek etrafında bir tartışma yapmayı amaçladı.

Giriş konuşmasının ardından, katılımcılar tüm uluslararası sistemde meydana gelen derin değişimin yanı sıra Şark bölgesinin böylesi bir değişime hazırlıksız olduğu konusunda tartıştılar. Bu değişimler birikimli ve çok katmanlı bir yapıya sahiptir ve jeopolitikten ekonomik sisteme kadar farklı düzeylerde gerçekleşmekte. Ayrıca, siyasette, ekonomide ve ideolojide hâkim olan Batı merkezîyetçiliğinin uluslararası arenada Rusya ve Çin gibi yeni aktörlerin yükselişiyle Şark bölgesi için artık belirleyici faktör olmadığı vurgulandı. Sonuç olarak, Batı hegemonyasının etkisi azalıyor ve mevcut uluslararası çerçeve doldurulabilecek bazı boşluklar sağlıyor. Bu bağlamda, Güney Amerika, Asya, Afrika ve Orta Doğu halkları, yani periferide kalan halklar, Batı'nın kendisini dünyanın geri kalanı için öncü ve ilkelerin kaynağı olarak sunma ısrarına rağmen, bugün yüzlerce yıllık Batı merkezîyetçiliği karşısında önceki on yıllara kıyasla kendilerine daha fazla güveniyorlar. Bazı katılımcılar neoliberalizmin dünya için eksikliklerine de dikkat çektiler. Katılımcılar Şark bölgesi ülkelerinin, alternatif kavramlar, ilkeler ve modernizmin yükselişinden önce bölgenin yüzyıllarca süren bilgeliğinden kaynaklanan bir sistem üretme ihtiyacını ortaya koydular. Böylece, bölgenin seçkinleri, halklarının siyasi, ekonomik

ve sosyal refahını ilerletmek için bütünsel bir sistem tasarlamalı, geliştirmeli ve güçlendirmeliler.

Uluslararası düzeydeki bu dikkate değer değişimlerle birlikte, dünya siyasetinin “stratejik tatilin sonu” olarak adlandırılan döneme girdiği de tartışmalarda iddia edildi. Rusya’nın Ukrayna’yı işgalinin patlak vermesinin ardından, insanlık, insanlığın varlığını tehlikeye atan nükleer savaş tehdidiyle karşı karşıya. Daha önceki dünya düzeninin farklı aşamalarında, uluslararası rekabet sömürgeler ve kaynaklar üzerinde odaklanarak Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarına yol açtı. Daha sonra, Liberal ve Sosyalist kamplar arasındaki ideolojik çatışmalar Soğuk Savaş sırasında uluslararası sistemdeki güç dinamiklerini şekillendirdi. Ancak şu anda yaşananlar, birçok önde gelen aktör arasında uluslararası sistem üzerinde bir egemenlik ve kontrol mücadelesidir. ABD, Rusya ve Çin’in yanı sıra eski küresel sistemin sona erdiği bu dönemde etkinliklerini artırmak için çaba harcayan birçok yükselen bölgesel güç mevcut.

Bu nedenle, büyük küresel güçler arasındaki nüfuz ve silahlanma rekabeti, Soğuk Savaş’ın mantığına benzemekle birlikte, ideolojik olmaktan ziyade kültürel ve jeopolitik boyutlarıyla, mevcut çatışmaların doğasını daha da karmaşık bir hâle getirdi.

İtalyan düşünür Antonio Gramsci’nin ünlü deyişi, “Eski dünya ölüyor ve yeni dünya doğmak için mücadele ediyor: şimdi canavarların zamanı”, şimdiki anın kendine özgülüğünü tanımlamak için alıntılıdır.

■ Mevcut Küresel Ekonomik Krizin Nedenleri ve Sonuçları

Mevcut küresel ekonomik krizin Şark bölgesi üzerindeki yansımaları hakkında konuşan katılımcılar, öncelikle bölge ekonomisinin karşı karşıya olduğu kronik sorunları vurguladı. Örneğin 57 Müslüman ülkenin, dünya nüfusunun yüzde 21'ini oluşturmasına rağmen dünya ticaretinin sadece yüzde 8'ini ürettiği, bu miktarın sadece yüzde 30'unun mamul mallardan, geri kalanının ise enerji gelirlerinden geldiği belirtildi. Dahası, Müslüman ülkeler arasında, İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) içi ticaret sadece yüzde 18'dir ve İİT tarafından 2025 yılına kadar belirlenen hedef yüzde 25'tir ki bu son derece düşük bir rakamdır.

Avrupa Birliği (AB) örnek alınarak, AB'nin 1957 yılında sadece altı ülke tarafından bir ekonomik blok olarak kurulduğu da ifade edildi. Daha sonra AB ülkeleri Birinci ve İkinci Dünya Savaşları gibi kanlı çatışmalarla dolu geçmişine rağmen siyasi bir bloğa dönüştü. AB ülkeleri, iç ticareti yüzde 70'e kadar artırarak Avrupa Topluluğu'nu oluşturmayı başardı. Bu artan ticaret, siyasi anlaşmazlığın azalmasının ve Avrupa entegrasyonunun artmasının yolunu açtı. Benzer bir sürece Şark bölgesi ülkeleri için de çok ihtiyaç var. Müslüman ülkeler arasında siyasi iş birliği ve entegrasyon için bir ön koşul olarak, finansal ve parasal sistemler, ticaret ve eğitim gibi birçok yönden planları olan bir Müslüman ülkeler topluluğu ortaya çıkmalıdır.

Çin ile ABD arasında yükselen gerilimin ve uluslararası sistemin çok kutupluluğa dönüşmesinin bölge ekonomisini nasıl etkileyeceği de tartışmada gündeme getirildi. Bölgedeki otoriter ülkeler için, Çin'in otoriter siyasi sistemine rağmen bir ekonomik başarı hikayesi sunması nedeniyle, Çin'in ekonomik olarak rekabetçi bir oyuncuya dönüştüğü ve daha cazip bir model olduğu ifade edildi.

Bu dönüşüm, Şark ülkelerine ABD ve Çin arasındaki mücadelede daha fazla manevra alanı sağlasa da bütün bölge ülkeleri bu fırsattan yararlanma konusunda aynı imkanlara sahip değil. Ulusal yetenekler, teknoloji kullanma kabiliyeti, coğrafya, büyüklük ve endüstriyel altyapı, bölge için bu yeni ortamda bir hayli önemli olacak. Bu nedenle, Türkiye ve Endonezya gibi gelişmekte olan ülkeler, bu değişimlerden fayda sağlamak için uygun durumdadır.

Bununla birlikte, mevcut kapitalist ekonomik modelin bölgesel ekonomik reformu teşvik etmede ne ölçüde yardımcı olabileceği tartışma konusuydu. Tüm kusurlarına rağmen, kapitalist piyasanın son derecede esnek, yenilikçi ve geri dönüş yapma ve Şark bölgesinin zaman içinde mücadele ettiği bazı kritik hedefleri yerine getirme yeteneğine sahip olduğunu kanıtladığı iddia edildi. Bu bağlamda, yoksulluğun azaltılması tartışmaya dahil edildi. Çin'in kapitalist yapısı ve piyasa odaklı ekonomisi, Hindistan ile birlikte son on yıllarda insanlık tarihinde en büyük yoksulluk azaltmasını gerçekleştirmiştir. Bu nedenle, bu argümana göre, Şark bölgesi özellikle etkili bir alternatif olmadığı durumlarda, mevcut ekonomik modele karşı çıkmamalıdır.

Öte yandan, Şark bölgesi ülkeleri için yeni ekonomik tasavvurların önemli olduğu belirtildi. Mevcut kapitalist sistemin, Hindistan ve Çin'deki yoksulluğu azaltmış olmasına rağmen, insanlara eşit erişim sağlama veya doğal kaynakların korunması açısından hizmet veremeyeceği öne sürüldü. Ayrıca, İslam dünyasındaki bazı ülkelerin borç piyasaları ve mevcut bankacılık sistemleri nedeniyle şu anda ciddi ekonomik krizlerle karşı karşıya olduğuna dikkat çekildi.

Genel olarak, bu kısır döngüden çıkmak, insanlar ve diğer paydaşlar (iklim, çevre, toprak vb.) için adaleti sağlamak üzere, Şark ülkelerinin yeni bir tasavvur ve kavramlara dayalı bir iyileşme süreci düşünmeleri gerektiği savunuldu.

Ortadoğu'da Çok Kutupluluğun Hassas Dengesi

Arap Baharı destekçileri ve karşı-devrim kampları arasındaki bölgesel kutuplaşma, bu oturumdaki ana tartışma konusuydu. Şark bölgesindeki otokratik rejimlerin, Arap Baharı'nın itici güçlerini bastırdıktan sonra devam ettiği ve istedikleri her şeyi yapabilecekleri konusunda kendilerine güvendikleri savunuldu. En son örnek, birçok bölgesel ve uluslararası gücün itirazına rağmen Suriye rejiminin 12 yıl sonra Arap Birliği'ne tekrar kabul edilmesi idi.

Bununla birlikte, tartışmalar sırasında, Arap Baharı'nın önünü açan nedenlerin hâlâ mevcut olduğu ve giderilmediği konusunda bir fikir birliği vardı. Ayrıca, Türkiye, İran ve İsrail gibi Arap olmayan bölgesel güçlerin, bölgedeki farklı alanlarda güç projekte etmek için yeterince güçlü oldukları ifade edildi. Bu nedenle bölgenin şu anda tarihi bir yol ayrımında olduğu iddia edildi: mevcut rejimler ya sürekli çatışma dinamiklerinden uzaklaşarak reform ve konsolidasyon yoluna gidecek ya da bölge çatışmalarının kaynağı olmaya devam edecek ve farklı vesayet biçimlerine tabi olacak.

Şu anda çeşitli bölgesel güçler normalleşme süreçlerine girmiş durumda. Örneğin son zamanlarda Suudi Arabistan-İran yakınlaşması, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE)-İran mutabakatı veya Türkiye'nin Mısır, BAE ve Suudi Arabistan ile yakınlaşması. Ancak bu yakınlaşmaların stratejik görünmediği ve muhtemelen taktiksel ve geçici olarak kalacağı, farklı alanlarda daha fazla istikrarsızlığa yol açabileceği savunuldu.

Mevcut bölgesel durum hızla değişen anlarla karakterize edilmekte. Örneğin, Arap devrimleri sırasında çelişkilerin kesiştiği anlarda ani bir patlama ve bir dizi

önemli olay gerçekleşmiş, mevcut baskıcı rejimlerin düşmesine yol açmıştır. Ancak durum hızla başlangıçtaki çelişkiye geri dönmüştür. Bazı ülkelerde bu durum aylarca sürerken bazılarında ise daha uzun süre devam etti ve koşullar öncesine göre daha da kötüleşti. Bu durum, Mısır deneyiminden Tunus deneyimine kadar görülmekte.

Bölgesel siyaset küresel bağlama yerleştirildiğinde, değişen küresel düzenin Orta Doğu'yu ne ölçüde etkileyeceği belirsiz. Bununla birlikte, ABD'nin hâlâ askeri ve siyasi açıdan dünyanın önde gelen gücü olduğu savunuldu. Ekonomik olarak da ABD ekonomisi hâlâ Çin'i ikiye katlamakta. Ayrıca ABD'nin bölgeden çekilmesi fikri genel olarak ihtiyatla kabul edildi. ABD'nin bölgedeki personel sayısını azaltması henüz tam bir geri çekilme düzeyine ulaşmadı ve Çin'in ABD gücüne gerçek bir alternatif olması da olası değil. Bu nedenle, örneğin, ABD'nin Körfez'de bölgesel güvenliğin garantörü olmaya devam etmesi kuvvetle muhtemeldir.

Bununla birlikte, Körfez'de şu sıralar yeni bir siyasi atmosfer olduğu iddia edildi. ABD'nin Ukrayna krizi nedeniyle Körfez'deki gevşek kontrolü, Suudi Arabistan'a daha geniş bir siyasi manevra alanı sağladı. Sonuç olarak, Körfez'deki siyasi atmosferin taktiksel olmaktan daha fazla olduğu söylenebilir ancak bu atmosfer stratejik bir adım olmaktan da daha az. Buna bağlı olarak, Körfez ülkelerinin hâlâ ortak bir vizyona ve politikalara sahip olmadığı ifade edildi. Körfez bölgesinin özellikle ortak dış ve güvenlik politikalarına ihtiyaç duyduğu belirtildi. Körfez-İran yakınlaşma çabalarına rağmen, her ülkenin İran'a karşı farklı görüşleri veya politikaları olduğu dile getirildi. Yemen krizi için de aynısı geçerli. Her Körfez ülkesi Yemen krizini ayrı bir şekilde ele aldı.

Son olarak, uluslararası arenadaki tüm bu değişimlere rağmen, Arap dünyasındaki mevcut rejimlerin tek bir projeye sahip olduğu belirtildi: mevcut durumu savunmak ve kendi varlıklarını sağlama almak. Ayrıca, Arap siyasi elitlerinin zihinlerinde ne bir siyasi rönesans projesi ne de halkları için iyi düşünülmüş bir ekonomik plan olduğu konusunda bir fikir birliği sağlandı. Dahası, Arap hükümetlerinin dünya düzenindeki mevcut değişikliklerle başa çıkmak için yeterli donanımına sahip olmadıkları belirtildi. Özellikle Körfez bölgesindeki ülkeler, petrol çıkaran ve satan bir rantiyeye devlet yapısından daha kurumsal bir devlet yapısına ağır bir geçiş süreci yaşamaktalar. Bu değişim, politik katılım ve anayasa reformu gibi bedelleri beraberinde getirmektedir ki Körfez ülkeleri bu bedelleri ödemek istememekte ve genel olarak değişimin önünde ayak sürümekte. Bu nedenle, Körfez'de kayda değer bir değişim umudu düşük olmalıdır.

■ Bölgesel ve Uluslararası Düzenin Dönüşümü ve İsrail Üzerindeki Etkisi

Ortadoğu'daki tüm zorluklar arasında Arap-İsrail çatışması hâlâ en büyük öneme sahip olan zorluk. Son zamanlarda, İsrail'in bölgesel düzeyde stratejik durumunun birçok faktörün etkisiyle iyileştiği savunuldu. Örneğin, Avrupa'da artan sağ popülizm, aşırı sağcı İsrail siyasetçilerine daha fazla güven sağlamakta. Bu bağlamda, İsrail'in sağcı hükümeti, Avrupa'nın popülist hükümetleriyle ittifaklar yapmaya hazır. Ayrıca, Arap rejimleri ile İsrail ilişkilerinin son dönemde eşi benzeri görülmemiş bir şekilde geliştiği ileri sürüldü. Hatta bu ilişkilerin İsrail'in beklentilerinin üstüne çıktığı bile söylenebilir. Bunun temel sebeplerinden bazıları şunlardır: Arapların zayıflığı ve bölgede değişime yönelik projelerden korkuları ve Arap rejimlerinin meşruiyet kriziyle mücadele etmeleri.

Aksine, İsrail'in büyük stratejisi ve çıkarları ABD'nin uluslararası sistem üzerindeki hegemonyasına dayandığı için ABD'nin statüsündeki herhangi bir değişikliğin İsrail'in statüsünü ve varlığını etkilemesi kuvvetle muhtemel. Bu bağlamda, İsrail'in ABD ile stratejik bir ortaklığı olsa da Çin ve ABD arasındaki rekabet, İsrail'in Çin ile ilişkilerine yönelik ABD tarafından katı düzenlemeler getirmesi nedeniyle söz konusu ilişkiye baskılar getiriyor. Çin ve İsrail arasındaki ilişkilerin güçlenmesi, ABD-İsrail ortaklığını daha da zorlayacağı anlamına geliyor.

Ayrıca, bir kolonyal proje olarak İsrail, uluslararası düzendeki önemli değişikliklerin yanında aktif Filistin direnişi karşısında da kırılgan bir durumda. Filistin davasının tasfiyesini engellemeyi başaran aktif direniş, büyük baskılara rağmen direniş liderlerinin kararlılığıyla hareket etmiştir. Ayrıca, bugün dünya genelinde sayısız Yahudi, İsrail'in Filistinlilere yönelik haksız muamelesi nedeniyle İsrail'i kendileri için bir ahlaki yük olarak görmektedir. Dolayısıyla Siyonist kurum ve gruplara verilen desteğin önemli ölçüde azalması, İsrail'in gelecek dönemdeki stratejik derinliğinin azalmasıyla sonuçlanabileceği anlaşılmaktadır.

■ Büyük Güçler Arasındaki Rekabet ve Afrika Üzerindeki Yansımaları

Afrika kıtası birçok açıdan son derece önemli olmasına rağmen, birçok katılımcının da belirttiği gibi, Orta Doğu aktörler tarafından çok az ilgi görmektedir. Kıtanın dünyanın toplam zenginliği içindeki payı, özellikle petrol ve gaz enerji kaynaklarında devam eden keşifler nedeniyle artmaktadır. Afrika ile birçok bölgesel ve uluslararası ekonomik blok arasında düzenlenen zirvelerin ölçeğinin kanıtladığı gibi, Afrika'ya yönelik küresel ilgi de artıyor.

Ticaret açısından Afrika'nın sıralaması önemli ölçüde iyileşti. Ticaret hacmi 765 milyon dolardan 170 milyar dolara yükseldi. Avrupa Birliği diğer ticaret ortaklarını biraz daha geride bıraktı, ardından ABD, Türkiye ve Rusya Federasyonu geliyor. Ancak, Afrika'ya silah ihracatı konusunda durum değişmektedir. Bu bağlamda Rusya, Çin'in kalkınma ve yatırıma olan ilgisini yansıtan yalnızca 1 milyar dolarla diğerlerini geride bırakıyor, ardından Fransa, ABD ve Çin geliyor. Ayrıca Hindistan son zamanlarda hem ticaret hem de silah alanında arenaya girmiştir.

Tartışma sırasında, bu gerçekler ve örnekler iki noktayı doğruladı: İlk olarak, kıtanın Afrika'daki keşif ve genişleme sürecinden kaynaklanan stratejik ve gelecekteki önemi. İkincisi, küresel ve bölgesel aktörlerin kıtaya olan ilgisinin ve uluslararası etkilerinin artması.

Bununla birlikte, Afrika'nın, istikrarlı ve etkili yönetimle sonuçlanacak önemli siyasi reformlar gibi belirli reformlar olmadan küresel güçler ve uluslararası gelişmeler üzerinde etkili olamayacağı görülmekte. Liderler ve seçkinler arasında

kıtanın stratejik önemi konusunda farkındalık, Afrika'yı uluslararası gelişmelerde gerçek bir ortak hâline getirebilir ve kıtasal ortaklıkları ve bölgesel iş birliklerini harekete geçirerek Afrika'nın dayanışma ve entegrasyonunu diğerleriyle iş birliği içinde gerçekleştirebilir.

Bunlara ek olarak, Etiyopya, Cibuti, Eritre, Sudan ve Somali'den oluşan Afrika Boynuzu, uluslararası rekabetin yaşandığı bir bölge olarak özel ilgi gördü tartışmalarda. Bu durum, sömürge tarihine ve Kızıldeniz'e hâkim olan bölgeleri ve dolayısıyla uluslararası ticareti kontrol etmek için devam eden uluslararası yarışa dayandırılabilir. Birçok ülkenin Afrika kıtasında askeri ve deniz üsleri bulunmaktadır, örneğin Cibuti'deki Amerika Birleşik Devletleri, Çin, Fransa, İtalya ve Japonya'ya ait askeri üsler. Ayrıca, Afrika Boynuzu'ndaki en önemli 4 ticaret ortağının Çin, Hindistan, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri olduğu belirtildi.

Tartışma sırasında, Afrika Boynuzu ülkelerinin mevcut durumu kısaca şu şekilde aktarıldı:

- Etiyopya, coğrafyası, nüfusu ve Eritre'nin bağımsızlığını kazanmasının ardından modern bir devlet olma statüsü nedeniyle Afrika Boynuzu'ndaki baskın devlet olarak kabul ediliyor. Etiyopya, sahip olduğu kaynaklarına rağmen dünyanın en yoksul ülkelerinden biri olmuş, ancak önemli bir kalkınma süreci geçirmiştir. Diğer bir zorluk ise ülkenin etnik ve dini çeşitliliğidir.
- Benzer kaynaklara sahip olmasına rağmen Sudan, dünyanın en kötü açlık krizlerinden birini yaşıyor. Kızıldeniz'deki konumu, Sudan'ı büyük güçler arasında bir rekabet bölgesi hâline getirdi ve Etiyopya ile aynı ticaret ortaklarını paylaşıyor.
- Cibuti'nin stratejik konumu, liman sektörüne yapılan yatırımlar ve askeri üslerin kiralanmasıyla sınırlı kaynaklarını telafi etmektedir.
- Eritre, Kızıldeniz'deki stratejik konumundan da faydalanarak, küresel güçlerin hedefi hâline gelmiş ve yabancı yardımın en büyük alıcılarından biri olmuştur.
- Dini ve etnik çeşitlilik açısından daha tutarlı olsa da Somali, federal eyaletler arasında bölgesel ayrılıklarla mücadele etmekte ve iç çatışmalara eğilimlidir. Dünyada açlıktan en kötü etkilenen ülkelerden birisi olarak sınıflandırılmıştır.

Yukarıda belirtilen noktaların yanı sıra, katılımcılar Afrika'da üç büyük küresel gücü aşağıdaki şekilde belirtmiştir:

1. ABD: Varlığı ve yeni stratejisi, ekonomik iyileşme, demokrasinin teşviki, açıklık ve Afrika güçlerinin inşasına odaklanıyor. Afrika'yı önemli bir jeopolitik bölge olarak görüyor ve tartışmasız Afrika'daki en önemli askeri varlığa sahip.
2. Çin: Çıkarları, Çin Dışişleri Bakanı'nın yıllık Afrika ziyaretinde açıkça görülüyor.
3. Rusya: Afrika'daki ekonomik varlığı, Wagner Grubu'nun Sudan, Orta Afrika Cumhuriyeti, Mozambik, Mali ve Libya gibi birçok ülkede varlığının kanıtladığı gibi, askeri etkisine kıyasla daha az kritiktir.
4. Bu askeri varlığa ilişkin dikkate değer gözlemler, ülkelerin askeri konuşlandırma yoluyla belirli bir uluslararası varlığağı oluşturma çabalarını içerir. Ayrıca, Hindistan, Türkiye ve Britanya gibi yeni ülkelerin potansiyel bir varlığı da bulunmaktadır.

Son olarak, katılımcılar, Afrika kıtasından bahsederken, siyasi, ekonomik ve geniş kapsamlı çeşitlilikleri göz ardı etmeyen, Afrika'yı tek bir varlık veya devlet gibi ele almayan bir söylem geliştirilmesi konusunda konsensüs oluşturdular.

Değişen Uluslararası Düzendeki Güney Asya İkilemi

Konferansın son oturumunda Güney Asya ülkeleri ve büyük güçler rekabetinin bölgeye yansımaları üzerinde duruldu. Malezya ve mevcut uluslararası güçlerin rekabetindeki konumlandırılmasına değinildiğinde, Malezya'nın şu anda deniz alanlarında Çin'in saldırganlığıyla karşı karşıya olduğunun altı çizildi. Bu saldırganlık öncelikle Güney Çin Denizi bölgesinde gerçekleşmektedir. Malezya'nın bölgesel ve uluslararası çıkarları bu tür saldırganlık sonucunda tehlikededir. Ayrıca Malezya, Doğu ile Batı arasında ürün sevkiyatı ve teslimatı açısından dünyanın en işlek kontrol noktalarından biri olan Malakka Boğazı'nın da bekçisidir. Burada bir çatışma veya abluka yaşanırsa, Çin için büyük sorunlara neden olacaktır. Bu nedenle Çin'in önceki Devlet Başkanı bunu "Malakka İkilemi" olarak adlandırmıştır. Bu bağlamda, Çin buradaki etkisini güçlendirmek istemekle birlikte aynı zamanda çıkarlarını riske atmak istemiyor. Bununla birlikte, yakın zamanda yapılan bir ankete göre, Malezya nüfusunun yarısından fazlasının devam eden Ukrayna savaşına rağmen Rusya hakkında olumlu bir imaja sahip olduğunun da altı çizildi. Bu durum Malezya halkının, Batı anlatısını kolaylıkla kabul etmediğini gösteriyor.

Aynı şekilde ABD, ittifaklar ve paktlar yoluyla Güney Asya'daki etkisini artırmaya çalışıyor. Bunun en somut örneği ABD, Avustralya ve Birleşik Krallık arasında gerçekleşen AUKUS adı verilen üçlü güvenlik paktıdır. Eylül 2021'den bu yana, ABD ve İngiltere, Avustralya'ya nükleer enerjili denizaltılar edinme konusunda yardımcı oluyor. Buna göre, bu durumun Hint-Pasifik Okyanusu'nda caydırıcılık oluşturmaya bekleniyor. Çin bu gelişmeleri gözlemliyor ve Pakt ülkelerini Soğuk Savaş zihniyetine sahip olmakla

suçluyor. Filipinler de son zamanlarda ABD ve Japonya ile üçlü deniz tatbikatlarına başladı. Filipinler Çin'in Güney Çin Denizi'ndeki saldırganlığıyla yüzleşmek istiyor. Bu gelişme, Filipinler'in Çin yanlısı Başkan Duterte'den sonra yeni Başkan Marcos ile nasıl ABD'nin müttefiki hâline geldiğini gösteriyor.

Malezya bu dönemde oldukça temkinli hareket ediyor. Bu nedenle, Malezya Enver İbrahim'in başbakanlığında küresel güçler arasında hassas bir denge kurmayı hedefliyor. Gerilimi önlemek için Malezya, tartışmalı dosyalarda uluslararası hukuka dayalı olarak barışı, istikrarı ve faydalı iş birliğini ilerletmek için diplomatik kanalları kullanmaktadır. Ayrıca Enver İbrahim'in uluslararası ticaret anlaşmalarında ABD dolarının hegemonyasına son vermek için yerel para birimlerini öne çıkardığı da belirtildi. Bu, Malezya için uzak bir hedef olsa da Enver İbrahim böyle bir değişimin ön saflarında yer almak istiyor.

Çin ise Güney Asya ülkelerine etki etmek için ekonomiyi kullanma eğiliminde. Çin kendisini dünyaya, diğer ülkelerin iç sorunlarına karışmayan bir ülke olarak sunuyor. Askeri güç yerine, kendisini bir ekonomik ortak olarak tanıtmaya çalışıyor. Ancak, bu ekonomik etki genellikle iş birliği derinleştikçe diğer stratejik alanlara dönüşmektedir. Buna paralel olarak, 2017'ye kadar Çin, ABD'nin tepki verdiği bir dönemde Güney Asya'da harekete geçiyordu. ABD'nin gücü, Çin etkisine karşı bu dönemde azalmaktaydı. Bununla birlikte, ABD bu durumu Dörtlü Güvenlik Diyalogu (Quad) ile dengelemiştir, bu proje başlangıçta bir kalkınma projesi olarak başlamışsa da 2017'den sonra Quad bir güvenlik projesi hâline geldi.

Bu kritik dönemde Hindistan da kendisini bölgesel bir hegemon olarak yansıtmaya çalışıyor. Boşlukları doldurarak bölgesel etkisini artırmak istemekte. Bu bağlamda, ABD Hindistan'a eskisi gibi güvenmiyor. Ayrıca, Ukrayna çatışması sırasında Hindistan'ın, siyasi elitlerinin Batı eğilimli olmasına rağmen, tarafsızlık konusunda ısrar ettiği ifade edildi. Sonuç olarak, Hindistan Ukrayna savaşında tarafsız kaldı.

Hindistan'ın rakibi Pakistan da büyük güçler rekabeti döneminde zorluklarla karşı karşıya. Katılımcılardan biri, ABD'nin Afganistan'dan çekilmesinin Pakistan'ın önemini kaybetmesine yol açtığını savundu. Taliban'ın Afganistan'daki yeni yönetimi, Pakistan'a dost bir yönetim değil. Yeni Afgan hükümeti, kendisini

uluslararası alanda kendi şartlarına göre meşrulaştırmak için bölgedeki bir dizi yeni ülkeye ulaşmaya çalışıyor. Afganistan'ın kaybedilmesi ve son 20 yıldır Pakistan için oynadığı rehine rolüyle Pakistan, kendi stratejik derinlik kavramını kaybetti. Beklendiği gibi, Pakistan ordusu tamamen Amerikan yanlısı bir tutum benimsedi ve ABD yanlısı politikalar izlemekte. Bu nedenle, Pakistan'ın küresel emellerinde ve statüsünde olağanüstü bir çöküş yaşadığı açıktır.

Hindistan tarihsel olarak tarafsız bir güç olmaya çalıştı. Bununla birlikte, jeopolitik etkisini genişletmeye çalışıyor. Bu yeni bir durum. Hem Çin hem de Hindistan bunu yapıyor. Tarafların kötü ilişkileri, bağımsızlık ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulması sırasında başladı. İlişkileri, öncelikle bir katılımcının iddia ettiği gibi, emperyal mirasın ölçeğini küçültmekle ilgiliydi. Bugün çatışma mantığı oldukça farklı. Artık çatışma emperyal mirası küçültmekle ilgili değil, aksine o mirasları geri kazanmaya çalışmakla ilgili. Bu nedenle hem Çin hem de Hindistan jeopolitik hırslarında çok daha yayılmacı. Çin gerçek bir küresel vizyona sahip olmasına karşılık, Hindistan'ın böyle bir vizyonu yok. Biraz demokratik bir yapıya da sahip olduğu için daha çok iç konulara odaklanmakta; bu nedenle iç konular gündeminde büyük önem ve yer kaplamakta.

Sonuç olarak konferans boyunca dünya düzeninin tek kutupluluktan belirsiz bir çok kutupluluğa doğru ilerlediği ve bu durumun önümüzdeki dönemde Şark bölgesi ülkelerinin farklı alanlardaki rotasını belirlemede belirleyici olacağı konusunda mutabık kalındı. Bununla birlikte, Şark bölgesi ülkelerinin bu gerçekle yüzleşmek için yeterli donanımına sahip olup olmadıkları ve ortaya çıkan uluslararası düzene kendi özellikleriyle katkı sağlayıp sağlayamayacakları henüz net değil.

■ Konferansın ana konuşmacıları:

- Abdullah Al-Ghailani, Ummanlı akademisyen ve araştırmacı.
- Ahmad Badri Abdullah, Malezyalı akademisyen, Malezya Uluslararası İleri İslam Araştırmaları Enstitüsü (IAIS) CEO Yardımcısı.
- Ahmed Al Gendy, Kahire Üniversitesi'nde Yahudi ve Siyonist Araştırmaları Profesörü.
- Ahmed Atawnah, Vizyon Siyasi Gelişim Merkezi Direktörü.
- Amer Larayedh, Tunuslu siyasetçi ve parlamenter, Ennahda Hareketi liderlerinden biri.
- Ammar Fayed, Mısırlı araştırmacı, İstanbul Aydın Üniversitesi'nde doktora adayı.
- Amr Darrag, Mısırlı siyasetçi ve akademisyen, Mısır Araştırmaları Enstitüsü Başkanı.
- Faisal Devji, Oxford Üniversitesi'nde Tarih Profesörü.
- Hasan Aourid, Faslı siyasetçi, düşünür ve yazar.
- Hassan Nafaa, Kahire Üniversitesi İktisat ve Siyaset Bilimi Fakültesi Siyaset Bilimi Bölümü eski başkanı ve profesörü.
- Md. Nazmul Islam, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünde Doktor Öğretim Üyesi.
- Mehmet Asutay, Durham Üniversitesi'nde İslami Siyasi Ekonomi ve Finans Profesörü.
- Mohammed Jameel Mansour, Moritanya'lı siyasetçi ve parlamenter, Ulusal Reform ve Kalkınma Partisi'nin eski başkanı.
- Muhannad Mustafa, Hayfa'daki Carmel Enstitüsü-Arap Uygulamalı Sosyal Araştırmalar Merkezi Genel Direktörü.
- Rafe Haneef, CIMB Group CEO'su.
- Salah Eddin El Zein, Sudanlı akademisyen, Al Jazeera Araştırmalar Merkezi'nin eski direktörü.
- Syed Azman Syed Ahmad Nawawi, Malezya Uluslararası İleri İslam Araştırmaları Enstitüsü (IAIS) CEO'su.
- Tarik M. Yousef, Middle East Council on Global Affairs'da Direktör ve Kıdemli Araştırmacı
- Wadah Khanfar, Al Sharq Forum Başkanı.
- Yassin Al-Saadi, İktisat Doktoru, European Consulting Office'de eski uluslararası danışman.

Bu rapor, konferans sırasında alınan notlara dayanarak Mehmet Emin Cengiz ve Mohammad Affan tarafından hazırlanmıştır.

AL SHARQ STRATEJİK DÜŞÜNCE KURULUŞU HAKKINDA

Al Sharq Stratejik Düşünce Kuruluşu, demokratik katılım, bilinçli vatandaşlık, çok taraflı diyalog ve sosyal adalet ideallerini teşvik etmek amacıyla, tarafsız ve titiz bir yaklaşımla araştırma yapmayı üstlenen bir düşünce kuruluşudur.

Adres: İstanbul Vizyon Park A1 Plaza Kat:6
No.:68 34197 Bahçelievler / İstanbul / Türkiye
Telefon: +90 212 603 18 15
Faks: +90-212-603 1665
E-posta: info@sharqforum.org

research.sharqforum.org

SharqStrategic